

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده حقوق و الهیات
بخش حقوق

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد پیوسته
رشته حقوق گرایش خصوصی

ماهیت و جایگاه رمز ارزها و چالش‌های آن در حقوق ایران

مؤلف:

حسین صادقی امیری

استاد راهنما:

دکتر علی رفیعی مقدم

استاد مشاور:

دکتر سجاد عسکری

شهریور 1401

ب

دانشگاه شهید باهنر کرمان
دانشکده حقوق و الهیات
بخش حقوق

این پایان نامه با عنوان ماهیت و جایگاه رمز ارزشها و چالش‌های آن در حقوق ایران توسط حسین صادقی امیری دانشجوی رشته حقوق_خصوصی دوره کارشناسی ارشد پیوسته با شماره دانشجویی ۹۳۷۲۲۰۱۰ تدوین شده است و در تاریخ ۱۴۰۱/۰۶/۱۶ با نمره ۷/۸ و با درجه $\frac{7}{8}$ مورد پذیرش هیئت داوران قرار گرفت.

این پایان نامه هیچگونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره کارشناسی ارشد شناخته نمی‌شود.

عضو هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	محل خدمت	امضا
راعنا اول	دکتر علی رفیعی مندم	استادیار	حقوق و الهیات	
مشاور اول	دکتر سجاد عسکری	استادیار	حقوق و الهیات	
داور اول	دکتر ایوب احمد پور گهرت	استادیار	حقوق و الهیات	
داور دوم	دکتر عطالله صالحی	استادیار	حقوق و الهیات	

نماینده تحصیلات تکمیلی:	معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده:
مرتضی عرب	مهدي عباسي زاده فتح آبادي

حق چاپ محفوظ و مخصوص به دانشگاه شهید باهنر کرمان است.

به نام خدا
شوراء اخلاق پژوهش

با استنانت از خدای سبحان و با اعتماد و راسخ بر اینکه عالم محضر خداست و او همواره ناظر بر اعمال ماست و به منظور انجام مباحثی پژوهشی امیل، تولید دانش جدید و
بسازی زندگی بشر، ما دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه و پژوهشگاه های کشور:

- تمام تلاش خود را برای کشف حقیقت و حفظ حقیقت به کار خواهیم بست و از هرگز سهل و تحریف در خالصت های علمی پرهیزی کنیم.
- حقوق پژوهشگران، پژوهشگران (انسان، حیوان، گیاه و اشیا)، سازمان داوران و مدیران محترم را به درستی می شناسیم و در حفظ آن می کوشیم.
- به مالکیت مادی و معنوی آثار پژوهشی ارجح می نینیم، برای انجام پژوهشی امیل اهتمام ورزیده و از سرقت علمی و ارجاع نامناسب اجتناب می کنیم.
- ضمن پایداری به انصاف و اجتناب از هرگز تبعیض و تعصب در کلیه خالصت های پژوهشی، رهیافتی نتواند اتخاذ خواهیم کرد.
- ضمن امانت داری، از منافع و امکان اقتصادی انسانی و فنی موجود استفاده بهره ورازه خواهیم کرد.
- از مقدار غیر اخلاقی نتایج پژوهش نظیر ایجاد سواری، هوش مصنوعی و چنانچه دگرگونی های پرهیزی کنیم.
- اصل محرمانه بودن و رازداری را محور تمام خالصت های پژوهشی خود قرار می دهیم.
- در همه خالصت های پژوهشی به منافع ملی توجه کرده و برای تحقق آن می کوشیم.
- خویش را ملزم به رعایت کلیه بنیادهای علمی رسته خود، قوانین و مقررات، سیاست های حرفه ای، سازمانی، دولتی و راهبردهای ملی در همه مراحل پژوهشی می دانیم.
- رعایت اصول اخلاق در پژوهش را اهدای قرینگی می دانیم و به منظور بلندنگی این فرهنگ، به ترویج و اشاعه آن در جامعه اهتمام می ورزیم.

دانشگاه شهید باهنر کرمان

تعهدنامه

اینجناب آقای حسین صادقی امیری به شماره دانشجویی ۹۳۷۲۲۰۱۰ دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد رشته حقوق- حقوق خصوصی دانشکده حقوق و الهیات دانشگاه شهید باهنر کرمان نویسنده پایان نامه با عنوان "ماهیت و جایگاه رمز ارزها و چالش های آن در حقوق ایران" تحت راهنمایی دکتر علی رفیعی مقدم و مشاوره دکتر سجاد عسکری تأیید می کنم که این پایان نامه نتیجه پژوهش اینجناب می باشد و در عین حال که موضوع آن تکراری نیست، در صورت استفاده از منابع دیگران، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن درج شده است. همچنین موارد زیر را نیز تعهد می کنم:

۱- برای انتشار تمام یا قسمتی از داده ها یا دستاوردهای پایان نامه خود در مجامع و رسانه های علمی اعم از همایش ها و مجلات داخلی و خارجی به صورت مقاله، کتاب، ثبت اختراع و... به صورت مکتوب یا غیر مکتوب، یا کسب مجوز از دانشگاه شهید باهنر کرمان و استاد(ان) راهنما اقدام نمایم.

۲- از درج اسامی افراد خارج از کمیته پایان نامه در جمع نویسندگان مقاله های مستخرج از پایان نامه، بدون مجوز استاد(ان) راهنما اجتناب نمایم و اسامی افراد کمیته پایان نامه را در جمع نویسندگان مقاله درج نمایم.

۳- از درج زشانی یا وابستگی کاری (affiliation) نویسندگان سازمان های دیگر (غیر از دانشگاه شهید باهنر کرمان) در مقاله های مستخرج از پایان نامه بدون تأیید استاد(ان) راهنما اجتناب نمایم.

۴- کلیه ضوابط و اصول اخلاقی مربوط به استفاده از موجودات زنده یا بافت های آنها را برای انجام پایان نامه رعایت نمایم.
۵- در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه شهید باهنر کرمان از درجه اعتبار ساقط و اینجناب هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر (مقالات مستخرج، برنامه های رایانه ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) مطابق با آیین نامه مالکیت فکری، متعلق به دانشگاه شهید باهنر کرمان است و بدون اخذ اجازه کتبی از دانشگاه قابل واگذاری به شخص ثالث نیست. همچنین استفاده از اطلاعات و نتایج این پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی باشد. چنانچه مبادرت به عملی خلاف این تعهدنامه محرز گردد، دانشگاه شهید باهنر کرمان در هر زمان و به هر نحو مقتضی حق هرگونه اقدام قانونی را در استیفای حقوق خود دارد.

کفایا و تاریخ:

نام و نام خانوادگی دانشجوی: حسین صادقی امیری
تنها آدرس مورد قبول برای دانشگاه به این صورت می باشد:

Iran, Kerman, Shahid Bahonar University of Kerman

نام و آدرس واحدهای دانشگاه در تولیدات علمی محققان دانشگاه به تشخیص بخش و دانشکده به شرح زیر می باشد:

Iran, Kerman, Faculty of Law and Theology Shahid Bahonar University of Kerman, Department of Law

آدرس صحیح جهت درج در مقالات و سایر تولیدات علمی فارسی:

گروه (بخش) حقوق، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران.

تقدیم به:

این پایان نامه را در کمال افتخار، امتنان و همچنین با اخلاص و احترام فراوان به پیشگاه مبارک

خداوند حق تعالی

و خانواده عزیزم تقدیم می‌نمایم.

« و الحمد لله اولاً و آخراً »

تشکر و قدردانی:

«یادگیری فرایندی است که در بستر زمان و در گستره مکان شکل می گیرد»
بدینوسیله از تمامی اساتید، دوستان و عزیزانی که همواره در طول دوره زندگی و تحصیلی مشوق و یاری گر اینجانب بوده‌اند تشکر و قدردانی داشته و مراتب سپاس و قدردانی خود را از:
اساتید محترم جناب آقای دکتر علی رفیعی مقدم و دکتر سجاد عسکری که راهنمایی و مشاوره بنده را در این پایان‌نامه برعهده داشتند را اعلام می‌دارم.
با آرزوی توفیق و سربلندی برای تمامی عزیزان، امید که همواره در پناه خداوند منان پیروز و پایدار باشند.

چکیده

ارزهای مجازی پدیده نوینی هستند که بر بستر اینترنت و با استفاده از فناوری‌های نوین استخراج و منتقل می‌شوند. افزایش سرعت تجارت، نقل و انتقال و کسب درآمد؛ افزایش دایره حریم خصوصی و سهولت استفاده از این ارزها موجب محبوبیت و رونق آنها شده است. گمنامی و فقدان نهاد مرکزی برای نظارت و اعمال قوانین موجب شده است تا امکان استفاده از این پدیده در فعالیت‌های مجرمانه فراهم شود. درک صحیح شبکه‌های تبادل مالی مبتنی بر رمزارزها و آشنایی با تهدیدها و فرصت‌های نهان و آشکار این حوزه، تاثیر مستقیم و بسزایی در موضع‌گیری‌های تصمیم‌سازان داخلی برای مقررات‌گذاری یا اعلام ممنوعیت فعالیت در این بخش دارد. پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به ماهیت و جایگاه رمز ارزها و چالش‌های آن در حقوق ایران پرداخته است. شناسایی ماهیت رمزارزها رابطه تنگاتنگی با بازشناسی ساختار فنی هر یک از اقسام آن دارد. لذا ارائه ماهیتی واحد با وجود اقسام متنوع، امکان‌پذیر نبوده و قابل ایراد است. رمزارزها گونه‌ای از اموال غیرمادی و یا در صورت توسعه و تسری مفهوم عین به اموال ناملموس، از اعیان محسوب شده که دارای مالیت عرفی و شرعی نیز می‌باشند. رمزارزها اگرچه از لحاظ تئوریک و مبانی حقوقی و اقتصادی می‌توانند کارکردهای پول را ایفا نمایند و به عنوان واسطه‌ی مبادله در میان مردم جهان نیز پذیرفته شده‌اند لکن بر اساس قوانین پولی، جهت صدق عنوان پول، نیازمند شناسایی دولت‌ها نیز می‌باشند؛ برخی از انواع رمزارزها همچون رمزارزهای ملی به واسطه‌ی خلق توسط کشورها از این شناسایی برخوردار هستند لکن سایر اقسام آن، تا زمانی که در قوانین به رسمیت شناخته نشوند، پول تلقی نشده و صرفاً یک دارایی دیجیتال محسوب می‌شوند. همچنین توکن‌های صادره در عرضه‌ی اولیه‌ی سکه نیز با مفهوم اوراق بهادار تطبیق داده می‌شوند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد ویژگی‌های ارزهای مجازی به همراه ابهام در وضعیت قانونی و قلمرو فعالیت‌های مجرمانه، چالش‌هایی برای نظام حقوقی ایران بوجود آورده است، از جمله این چالش‌ها میتوان به هژمونی مالکان رمزارزها و امکان ضربه به اقتصاد ایران، هجوم مردم به بازار رمزارز و امکان بحران در موسسات مالی، به کارگیری توسط گروه‌های تروریستی، خلق انبوه سکه توسط نهادهای مالی، چالش شناسایی و کشف جرائم مرتبط با ارزهای مجازی، ریزش شدید بازار و ایجاد نارضایتی عمومی، چالش چگونگی اعمال قوانین و مقررات بر ارزهای مجازی، چالش توقیف و مصادره آنها، چالش نگهداری ارزهای مجازی، چالش استفاده از ادله الکترونیک، چالش تعیین قلمرو صالح، برگشت ناپذیری تراکنش‌های اشتباه و مشکل ارث، اشاره کرد.

واژگان کلیدی: ماهیت، رمز ارزها، ارز دیجیتال، چالش، حقوق ایران.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1.....	مقدمه
1.....	بیان مسئله
3.....	سوالات تحقیق
3.....	سوالات اصلی
3.....	سوالات فرعی
3.....	ضرورت انجام تحقیق
4.....	اهداف تحقیق
4.....	هدف اصلی
4.....	اهداف فرعی
4.....	فرضیه‌های تحقیق
4.....	فرضیه اصلی
4.....	فرضیه‌های فرعی
5.....	پیشینه تحقیق
9.....	روش تحقیق
9.....	چارچوب پژوهش
10.....	فصل اول: تعاریف مفاهیم و مبانی نظری تحقیق
11.....	مبحث اول: تبیین مفاهیم
11.....	گفتار اول: مفهوم ارز
12.....	بند اول: رمز نگاری
13.....	بند دوم: دفتر کل توزیع شده و زنجیره بلوک
13.....	بند سوم: کیف پول
13.....	بند چهارم: کارکرد فنی
14.....	بند پنجم: مفهوم رمز ارز
15.....	بند ششم: اقسام رمز ارز
17.....	مبحث دوم: چارچوب نظری- مفهومی ارزهای دیجیتال
19.....	گفتار اول: بیت کوین؛ کالا یا اعتبار

19.....	بند اول: ماهیت پول
20.....	بند دوم: ارزش ذاتی یا ارزش حکمی
21.....	بند سوم: ساز و کار خلق پول و ارزش آن
23.....	گفتار دوم: بیت کوین در مواجهه با ایرادات در نظریه جایگزینی
23.....	بند اول: اعتباری و دستوری بودن
24.....	بند دوم: کاربست ابزاری توسط دولت‌ها
26.....	بند سوم: آثار تورمی و باز توزیعی
29.....	فصل دوم: تحلیل ماهیت حقوقی رمزارزها در نظام حقوقی ایران
30.....	مبحث اول: ماهیت رمز ارزها
30.....	گفتار اول: شناسایی رمزارزها به عنوان قسمی از اموال
30.....	بند اول: تعریف مال
31.....	بند دوم: مفهوم مالیت
38.....	بند سوم: تطبیق رمزارزها با مفهوم مال و مالیت
39.....	بند چهارم: جا نمایی رمزارزها در طبقه بندی اموال
41.....	گفتار دوم: شناسایی رمزارزها به عنوان پول
42.....	بند اول: بررسی ماهیت پولی رمزارزها از منظر حقوقی
43.....	بند دوم: بررسی ماهیت پولی رمزارزها از منظر اقتصادی
45.....	بند سوم: بررسی ماهیت پولی رمزارزها از منظر قانونی
46.....	بند چهارم: جمع بندی ماهیت پولی رمزارزها در اقسام متنوع آن
48.....	گفتار سوم: شناسایی رمزارزها به عنوان اوراق بهادار
49.....	فصل سوم: چالش‌های حقوقی رمز ارزها در ایران
50.....	گفتار اول: طراحی و ارزش گذاری ارزهای دیجیتال در نظام حقوقی ایران
50.....	گفتار دوم: مخاطرات، فرصت‌ها و نحوه سیاست‌گذاری
51.....	بند اول: کاربرد رمزارزها
52.....	بند دوم: معدن کاوی ارزهای دیجیتال
53.....	گفتار سوم: موضع گیری‌ها و ممنوعیت‌ها در حوزه ارزهای دیجیتال در کشور
53.....	بند اول: نهادهای ذینفع در حوزه رمزارزها
53.....	بند دوم: فرصت‌ها و تهدیدهای رمزارزها

- گفتار چهارم: چالش‌ها و تهدیدهای موجود در حوزه رمزارزها در کشور 54
- بند اول: کیف پول‌های رمزارزی (والتها)، صرافی‌ها و سکه‌های بدون مجوز 54
- بند دوم: هژمونی مالکان رمزارزها و امکان ضربه به اقتصاد ایران 55
- بند سوم: امکان اعمال تحریم‌های جدید توسط کنگره ایالات متحده 55
- بند چهارم: به کارگیری رمزارزها توسط گروه‌های تروریستی 58
- بند پنجم: ریزش شدید بازار و ایجاد نارضایتی عمومی 58
- بند ششم: غیرمتمرکز بودن انتشار این ارزها 59
- بند هفتم: بروز مشکلات امنیتی 59
- بند هشتم: مشکل ارث 60
- بند نهم: ملاحظات و قواعد فقهی 60
- بند دهم: برگشت‌ناپذیری تراکنش‌های اشتباه 60
- بند یازدهم: تهدید رقبا 60
- بند دوازدهم: فقدان مستند قانونی 60
- گفتار پنجم: چالش‌های ناظر بر دادرسی جرایم مرتبط با ارزهای مجازی 61
- بند اول: ابهام در ماهیت حقوقی ارز مجازی 62
- بند دوم: چالش چگونگی اعمال قوانین و مقررات بر ارزهای مجازی 63
- بند سوم: چالش‌های شناسایی و کشف جرایم مرتبط با ارزهای مجازی 65
- بند چهارم: چالش‌های توقیف و مصادره ارزهای مجازی 66
- بند پنجم: چالش چگونگی نگهداری ارزهای مجازی 67
- بند ششم: چالش استفاده از ادله الکترونیک 68
- بند هفتم: چالش تعیین قلمرو صالح قضایی 69
- گفتار ششم: فرصت‌ها و مزایای پدیده رمزارز برای کشور 69
1. تسریع و تسهیل حجم صادرات کشور 70
2. استقلال از سیستم‌های مالی تحت کنترل غرب به‌ویژه سوئیفت 70
3. صادرات انرژی فرآوری شده با بازدهی بالا 70
4. امکان ایجاد رمزارزهای منطقه‌ای و تسهیل در پیمان‌های پولی دو و چندجانبه 71
5. نبود امکان جعل رمزین ارزها 71
6. امکان تعریف قراردادهای هوشمند 71

72.....	نتیجه گیری
74.....	پیشنهادها
75.....	1. پیشنهادهای سیاستی ویژه ارزشهای دیجیتال
75.....	1-1- کارکرد پولی ارزشهای دیجیتال
75.....	2-1- کارکرد دارایی بودن ارزشهای دیجیتال
77.....	1-3- معدن کاوی و استخراج رمزارزها
77.....	1-4- مقررات گذاری بر آ‌سی‌او و انتشار توکن
79.....	منابع و مآخذ
80.....	الف) منابع فارسی
82.....	ب) منابع غیر فارسی

مقدمه

در این قسمت از پژوهش کوشیده شده تا با بیان مساله، تصویری کلی از پژوهش حاضر ارائه گردد. ضرورت اجرای پژوهش و اهداف تحقیق مشخص گردید و سپس سوالات و فرضیه‌های تحقیق، روش انجام تحقیق، پیشینه و چارچوب تحقیق تشریح شد.

بیان مسئله

علیرغم گذشت بیش از یک دهه از عرضه رمز ارز، استفاده از آن در جهان، کماکان دولت‌ها و سازمان‌های مالی نتوانسته‌اند ساز و کاری مدون مصوب جهت کنترل استفاده از آن اتخاذ نمایند. لذا به کارگیری ارتعاشات الکترونیک به عنوان پول الکترونیکی که در حال حاضر آخرین حلقه تکامل تدریجی پول محسوب می‌شود، به عنوان فرآیند غیر مادی کردن و نامریبی شدن پول توصیف می‌شود. این پدیده نوظهور که از لحاظ فنی در حال پیمودن روند توسعه خود است و از لحاظ اقتصادی به تدریج جای خود را در میان ابزارهای پولی به عنوان یک وسیله پرداخت در مبادلات خرده فروشی باز نموده، به تدریج مورد توجه قانونگذاران قرار گرفته و در سیستم‌های پولی ملی و منطقه‌ای مقرراتی برای آن در نظر گرفته می‌شود.

در کشور ما علاوه بر قوانین مالی تجارت بین الملل، طبق اصل چهارم قانون اساسی تمامی قوانین مقررات باید بر اساس موازین اسلامی باشد. بنابراین جایگاه رمز ارز در فقه اسلامی، نقش آن در عقود بیع، شرایط مال یا پول تلقی شدن آن مشکلات و خلاهای موجود در این خصوص، شرایط سخت تری برای تبیین و تعیین ماهیت این نوع ارز ایجاد نموده است. لذا گسترش استفاده از رمز ارزها در میان مردم موجب ایجاد مسائلی می‌گردد که واجد ابعاد حقوقی است و لذا نمی‌تواند از نظر حقوق دانان مغفول واقع شود. قواعد حاکم بر رمز ارز با داشتن خصوصیتی از جمله غیر متمرکز بودن، شفافیت و جهانی بودن، به کلی با قواعد حاکم بر بانکداری سنتی و نظام‌های بانکی معاصر متفاوت است و حتی می‌توان عملکرد آنها را در نقطه مقابل بانکداری معاصر تحلیل کرد. مخصوصاً ویژگی حذف نهادهای واسطه، کنترل پذیری تراکنش‌ها را ناممکن می‌کند و از اقتدار دولت‌ها نیز می‌کاهد.

مساله اصلی در رابطه با مسائل حقوقی رمز ارزها، این است که آیا در حقوق ایران، اساساً امکان به رسمیت شناختن رمز ارزها با ویژگی‌های ذاتی شان وجود دارد و در وضعیت خلا قانونی، نهادهای حقوقی کنونی تا چه اندازه می‌توانند ایفاء نقش کنند؟ پاسخگویی به این مساله، مستلزم آشنایی نسبی با ماهیت رمز ارزها است. در پژوهش حاضر ابتدا برخی از مفاهیم فنی که برای شناخت رمز ارزها ضروری است، تبیین می‌شود و سپس ماهیت رمز ارزها تحلیل می‌گردد. به عبارتی دیگر دو رویکرد وجود دارد که رویکرد

نخست: تحلیل ماهیت پول الکترونیکی به عنوان نوعی پول است. براساس دیدگاههایی که در بیان ماهیت پول ارایه شده است. رویکرد دوم: تحلیل ماهیت پول الکترونیکی در پرتو نظریات غیر پولی و توصیف آن در قالب یکی از تاسیس‌های حقوقی مورد استفاده در قلمرو تجارت است. در این راستا، اندیشمندان حقوقی با توصیف پول الکترونیکی تحت عناوین سند در وجه حامل دیجیتال، چک مسافرتی، ماهیت خاص حقوقی؛ اهتمام در خور توجهی در تحلیل ماهیت حقوقی پول الکترونیکی و تبیین آثار آن داشته‌اند.

در ادامه، چالش‌های بنیادین رمزارزها در حقوق ایران بررسی می‌شود. با این توضیح که بررسی کلیه جوانب حقوقی رمزارزها در حوصله این پژوهش نیست و لذا سه مسئله بنیادین دولتی بودن بانکداری، نظم عمومی و حقوق مالکیت فکری بررسی می‌گردد.

از طرفی دیگر بنیادین بودن چالش‌های مذکور از این بابت است که اولاً، رمز ارزها ماهیتاً خصوصی هستند. این در حالی است که مطابق اصل 44 قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، بانکداری در صلاحیت انحصاری دولت است (به عبارتی احتمال تعارض رمزارزها با قانون اساسی و نظم عمومی مطرح شد و ضمن تاکید بر این نکته که حقوق مالکیت فکری عمدتاً از جنبه‌های تجاری فعالیت‌های فکری حمایت می‌کند و تفسیر مشهور از ماده دو قانون تجارت، استعداد تنقیح مناط را از آن می‌زداید، نشان داده شد که حقوق مالکیت فکری ایران تا اندازه زیادی از صیانت از این پدیده عاجز است). ثانیاً، رمز ارزها در صورت عرضه در کنار پول‌های رایج، می‌تواند مغایر سیاست‌های پولی و بانکی تشخیص داده شود و معاملات مربوط به آنها به دلیل برخورد با نظم عمومی، باطل تلقی گردد (این مسئله نشأت گرفته از این واقعیت است که در حقوق معاصر، انتشار پول، امتیاز انحصاری دولت‌هاست و از این رو، رمز ارزها را نمی‌توان پول دانست؛ چرا که اساس پیدایش آنها مربوط به حذف واسطه‌ها و از جمله دولت‌ها از فرایندهای مالی است. با این حال، به دلیل داشتن ویژگی‌های مفید بودن و قابلیت اختصاص به اشخاص معین، می‌توان رمزارزها را نوعی حق مالی دانست که می‌تواند مورد حمایت نظام حقوقی واقع شود). در نهایت، تفسیر مشهور از ماده 2 قانون تجارت، مانع از تلقی طراحی و توسعه رمز ارزها به عنوان عملیات تجاری است و هم این مسئله موجب تحدید دامنه حمایت حقوق مالکیت فکری از حوزه‌های مرتبط با رمز ارزها می‌شود.

بنابراین در این پژوهش سعی شد تا با بررسی بنیادی ماهیت رمز ارزها، شبهات، ابهامات آن، هویت جایگاه آن در قوانین مالی، تجاری و حقوقی شفاف گردد. همچنین چارچوبی که بتوان رمز ارزها را در قالب آن کنترل نمود بر مبنای آن به وضع قوانین مقررات پرداخت مورد بررسی قرار گرفت. بنابراین در پژوهش حاضر قصد شده است به این سوالات پاسخ داده شود که:

سوالات تحقیق

سوالات اصلی

ماهیت و جایگاه رمز ارزها و چالش‌های آن در حقوق ایران کدامند؟ ابتدا بطور مختصر به تبیین مفاهیم ارز، رمز ارز و مفاهیم و ابعاد فنی رمز ارزها پرداخته میشود و سپس ماهیت آنها مورد بررسی قرار میگیرد.

سوالات فرعی

- 1- ماهیت و جایگاه رمز ارزها در حقوق ایران کدامند؟ با توجه به قوانین موجود و نظرات فقها و بررسی ماهیت پولی رمز ارزها از لحاظ حقوقی و اقتصادی و تجاری به این سوال پاسخ داده میشود.
- 2- چالش‌های کارکردی رمز ارزها در حقوق ایران کدامند؟ در فصل سوم به مخاطرات، فرصت‌ها، تهدیدات، چالش‌ها و نهاد‌های ذینفع در حوزه رمز ارزها اشاره میشود.

ضرورت انجام تحقیق

رمزارها گونه غیرمتمرکز از ارزهای دیجیتالی می باشند که با فناوری جدیدی ارائه شده‌اند. شناسایی ماهیت رمزارها رابطه تنگاتنگی با بازشناسی ساختار فنی هریک از اقسام آن دارد. لذا ارائه ماهیتی واحد با وجود اقسام متنوع، امکان‌پذیر نبوده و قابل ایراد است. رمزارها اگرچه از لحاظ تئوریک و مبانی حقوقی و اقتصادی می‌توانند کارکردهای پول را ایفا نمایند و به عنوان واسطه مبادله در میان مردم جهان نیز پذیرفته شده‌اند لکن براساس قوانین پولی، جهت صدق عنوان پول، نیازمند شناسایی دولت‌ها (آیا شرط صدق عنوان پول بر یک دارایی، شناسایی آن توسط دولت است یا این که پول، همینکه واسطه تبادل بین اشخاص باشد، وسیله سنجش باشد و مالیت داشته باشد، ذاتاً پول است و نقش دولت فقط حمایت از آن پول‌هایی است که خودش ایجاد کرده است) نیز می‌باشند؛ برخی از انواع رمزارها همچون رمزارهای ملی به واسطه خلق توسط کشورها از این شناسایی برخوردار هستند لکن سایر اقسام آن، تازمانی که در قوانین به رسمیت شناخته نشوند، پول تلقی نشده و صرفاً یک دارایی دیجیتال محسوب می‌شوند. گونه دیگری از انواع رمزارها یعنی توکن‌های صادره در عرضه اولیه‌سکه نیز با مفهوم اوراق بهادار تطبیق داده می‌شوند. درخصوص مسائل حقوقی مرتبط با رمزارها از جمله ماهیت آن‌ها تاکنون چندین مصوبه و آیین‌نامه از ارگان‌های مختلف صادر شده لکن این متون قانونی غالباً ناقص بوده و خارج از حدود اختیارات تدوین شده است لذا ورود مرجع رسمی قانون‌گذاری کشور به مسائل این حوزه و تدوین قانون جامع و کامل ضرورت دارد. لذا با توجه به موارد فوق، ضرورت شد تا مطالعه در زمینه بررسی ماهیت و جایگاه رمز ارزها و چالش‌های آن در حقوق ایران انجام گیرد.

اهداف تحقیق

هدف اصلی

ماهیت و جایگاه رمز ارزها و چالش‌های آن در حقوق ایران؛ ابتدا به تبیین مفاهیم ارز، رمز ارز و مفاهیم و ابعاد فنی رمز ارزها پرداخته میشود و سپس ماهیت آنها و در آخر چالش‌ها مورد بررسی قرار میگیرد.

اهداف فرعی

- 1- بررسی ماهیت و جایگاه رمز ارزها در حقوق ایران؛ با توجه به قوانین موجود و نظرات فقها و بررسی ماهیت پولی رمز ارزها از لحاظ حقوقی و اقتصادی و تجاری به این سوال پاسخ داده میشود.
- 2- بررسی چالش‌های رمز ارزها در حقوق ایران؛ که در این قسمت به مخاطرات، فرصت‌ها، تهدیدات، چالش‌ها، معدن کاوی و نهاد‌های ذینفع در حوزه رمز ارزها اشاره میشود.

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی

- به نظر می‌رسد رمز ارزها به لحاظ حقوقی، حق مالی محسوب می‌شوند و ماهیتشان، پول نیست.
- چالش‌های بنیادین حقوقی رمز ارزها در حقوق ایران، دامنگیر قانون‌گذار، تعاملین و طراحان آنها است. در نهایت، طراحان و توسعه دهندگان رمز ارزها نیز به دلیل مایه گذاشتن از فکر و ایده خود، انتظار حمایت حقوق مالکیت فکری از دستاوردهای خود را دارند.

فرضیه‌های فرعی

- رمز ارزها یا پول مجازی هیچ سرویس دهنده مرکزی یا موسسه مالی برای کنترل نقل و انتقال ندارد؛ چون همه چیز بر ارتباطات نظیر به نظیر بنا شده است.
- بخش عمده‌ای از چالش‌های رمز ارزها، به کارکردهای متنوع این ارزها باز می‌گردد که قابلیت جایگزینی با ساختارهای موجود را دارند یا خیر؟ در این راستا، توسعه دهندگان این رمز ارزها در چارچوب «نظریه جایگزینی» در تلاش‌اند تا با ایجاد زمینه‌های الزام، ساختار این رمز ارز را جایگزین ساختار پولی موجود در سطح ملی و فراملی نمایند.

پیشینه تحقیق

- عسکری (1400) در مقاله‌ای به "نسبت‌شناسی ارز و رمزارز در نظام تقنینی ایران" پرداخته است. مقاله حاضر به دنبال بررسی مفهوم ارز در نظام حقوقی ایران و تبیین نسبت مفهومی آن با آنچه امروزه به عنوان رمزارز یا ارز مجازی شناخته می‌شود، بوده است. شناخت این نسبت از این جهت واجد اهمیت است که در صورت انطباق مفهوم ارز بر رمزارز، معاملات رمزارزها نیز مشمول احکام قانونی مربوط به معاملات ارز، از جمله لزوم انجام معاملات آن با اخذ مجوز از بانک مرکزی و با رعایت ضوابط تعیینی دولت خواهد بود. این مقاله به شیوه‌ای تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای اثبات نموده است که هیچ یک از ارکان قانونی تعریف ارز، یعنی پول بودن، رایج بودن و خارجی بودن، بر آنچه امروزه به عنوان رمزارز شناخته می‌شود، قابل تطبیق نیست و رابطه مفهومی این دو از نظر حقوقی، رابطه‌ای از جنس تباین است. نتیجه آنکه در شرایط کنونی، اصل صحت و اباحه، حاکم بر نقل و انتقال رمزارزها است و با ممنوعیت قانونی منجر به بطلان معامله یا مجازات مرتکب مواجه نیست. آزادی معاملات رمزارز و صحت آن، با وجود ممنوعیت و بطلان برخی از مصادیق نقل و انتقال معاملات ارز با وجود وحدت کارکرد این دو از بسیاری جهات و چه بسا اثرگذاری بیشتر معاملات رمزارز بدون ضابطه در نابسامانی اقتصادی، قابل خدشه است. اقدام فوری قانون‌گذار در جری قواعد مربوط به نقل و انتقال ارز بر نقل و انتقال رمزارز تحت یک ماده واحد به عنوان گام حداقلی و موقت، و قاعده‌گذاری مستقل و جامع در حوزه قواعد حاکم بر استخراج و نقل و انتقال رمزارز در نظام تقنینی ایران، به عنوان گام مطلوب و غایی، پیشنهاد مشخص این مقاله است.

- نوری و همکاران (1400) در مقاله‌ای به "شناسایی ماهیت حقوقی رمزارزها با تحلیل ساختاری آن‌ها

در نظام

حقوقی ایران" پرداخته‌اند. در این مقاله آمده است که رمزارزها اگرچه از لحاظ تثوریک و مبانی حقوقی و اقتصادی می‌توانند کارکردهای پول را ایفا نمایند و به عنوان واسطه مبادله در میان مردم جهان نیز پذیرفته شده‌اند لکن براساس قوانین پولی، جهت صدق عنوان پول، نیازمند شناسایی دولت‌ها نیز می‌باشند؛ برخی از انواع رمزارزها همچون رمزارزهای ملی به واسطه خلق توسط کشورها از این شناسایی برخوردار هستند لکن سایر اقسام آن، تازمانی که در قوانین به رسمیت شناخته نشوند، پول تلقی نشده و صرفاً یک دارایی دیجیتال محسوب می‌شوند. گونه دیگری از انواع رمزارزها یعنی توکن‌های صادره در عرضه اولیه سکه نیز با مفهوم اوراق بهادار تطبیق داده می‌شوند. درخصوص مسائل حقوقی مرتبط با رمزارزها از جمله ماهیت آن‌ها تاکنون چندین مصوبه و آیین نامه از ارگان‌های مختلف صادر شده لکن این متون قانونی غالباً ناقص بوده و خارج از حدود اختیارات تدوین شده است لذا ورود مرجع رسمی قانون‌گذاری کشور به مسائل این حوزه و تدوین قانون جامع و کامل ضرورت دارد.

- زارع و بهرامی (1399) در مقاله‌ای به "ماهیت شناسی رمزارزها و تبیین چالش‌های بنیادین آنها در نظام حقوقی ایران" در این مقاله آمده است که گسترش روزافزون فناوری تغییرات ملموسی در زندگی بشر ایجاد کرده است. یکی از آخرین فناوری‌ها زنجیره بلوک است که رمزارزها در بستر این فناوری فعالیت می‌کنند. اقبال مردم به رمزارزها موجب حدوث مسائلی می‌شود که شایسته تحلیل حقوقی است و این تحلیل پیش از هر چیز، منوط به درک ماهیت حقوقی رمزارزهاست. با پژوهش‌های صورت گرفته در این مقاله مشخص می‌شود که رمزارزها به لحاظ حقوقی، حق مالی محسوب می‌شوند و ماهیتشان، پول نیست. از طرف دیگر، چالش‌های بنیادین حقوقی رمزارزها در حقوق ایران، دامن گیر قانون‌گذار، متعاملین و طراحان آن‌هاست. چرا که به رسمیت شناختن رمزارزها توسط قانون‌گذار، در صورتی با مانع اصل 44 قانون اساسی برخورد نمی‌کند که به لحاظ فنی، امکان نظارت دولت بر رمزارزها فراهم باشد. مبادلات رمزارزها نیز هر چند مطابق اصل، صحیح محسوب می‌شود، با این حال، در صورتی که مغایر سیاست‌های پولی و حیات اقتصادی کشور باشد، به دلیل تلاقی با نظم عمومی، باطل خواهد بود. در نهایت، طراحان و توسعه دهندگان رمزارزها نیز به دلیل مایه گذاشتن از فکر و ایده خود، انتظار حمایت حقوق مالکیت فکری از دستاوردهای خود را دارند و با این حال، تفسیر محدود از ماده 2 قانون تجارت، مانع از تلقی رمزارزها و عملیات مربوط به آن‌ها به عنوان عملیات تجاری است و همین مسئله، از رغبت طراحان و توسعه رمزارزها در ایران می‌کاهد.

- میثمی و بیابانی (1399) در گزارشی به "تحلیل ماهیت، استخراج و مبادله انواع رمزارزها و توکن‌ها از منظر فقه اسلامی و قوانین کشور" پرداختند. در این گزارش آمده است که استفاده از رمزارزها و توکن‌ها در نظام اقتصادی و مالی با سرعت قابل توجهی در سطح بین‌المللی رو به رشد است و انتظار می‌رود در آینده استفاده از این روش‌ها در اقتصاد کشور نیز توسعه پیدا کند. بر این اساس، شناسایی دقیق ماهیت و کارکردهای این پدیده مستحدث و جدید در راستای بسط‌سازی مقرراتی مناسب برای آنها دارای اهمیت است. این تحقیق تلاش نموده است تا ضمن موضوع شناسایی ماهیت، رویکردهای مقررات‌گذاری و گونه‌شناسی انواع رمزارزها و توکن‌ها، شامل: رمزارزهای جهان‌روا، رمزارز بانک مرکزی و توکن‌های بهادار و کاربردی، ابعاد فقهی موضوع را شناسایی نماید. یافته‌های تحقیق که به روش تحلیلی-توصیفی و در قسمت‌های فقهی با رویکرد اجتهادی به دست آمده است، نشان داد زیرساخت‌های پذیرش رمزارزها به‌عنوان ابزار، راهکار یا نهاد منطبق با شریعت فراهم است. برخی از این زیرساخت‌های فقهی عبارت‌اند از: اصل صحت و لزوم قراردادهای، عرفی بودن مفهوم پول، عرفی بودن مفهوم مال و مالیت و پذیرش تمامی انگیزه‌های عقلایی در چهارچوب شریعت. باینحال در رابطه با رمزارزهای جهان‌روا (مانند بیت‌کوین) دو چالش «عدم احراز مالیت» و «غرر» به صورت جدی قابل تأمل

است. در زمینه مالیت، مباحثی چون نبود عرف عام، فقدان معتبر (اعتباردهنده) و مسئولیت پذیری قانونی و همچنین احتمال توهم مالیت قابل تأمل است و در زمینه غرر نیز نوسانات شدید و غیرضابطه مند این نوع رمازرها قابل ذکر است. با توجه به این موارد، می توان مدعی بود که نه مالیت رمازرهای جهان روا قابل احراز است و نه عدم مالیت آنها و به همین دلیل استفاده از آنها در عمل می تواند با شبهه شرعی مواجه باشد. همچنین، شبهات و چالش های فقهی ذکر شده صرفاً در رابطه با رمازرهای جهان روا قابل تصور بوده و هیچیک از آنها در رابطه با رمازرز بانک مرکزی و یا توکن های بهادار یا کاربردی قابل طرح نیست. چراکه رمازرز بانک مرکزی دقیقاً مانند ریال تحت نظارت و کنترل قانونی بانک مرکزی است و توکن ها نیز تحت نظارت و پاسخگویی ارائه دهندگان خود هستند. لذا این دسته از رمازرها معتبر قانونی و مشخص دارند و شبهه های در رابطه با آنها به صورت ذاتی قابل تصور نیست. علاوه بر این، شبهات مذکور فقط مبادله رمازرهای جهان روا در داخل کشور را با چالش فقهی مواجه می سازد و لذا استخراج آنها به عنوان «یک کالای صادراتی» به لحاظ شرعی بلاشکال است.

- حسینی مقدم و فرزین فر (1398) در مقاله ای به "تحلیل وضعیت زنجیره های بلوکی و معاملات ارزهای دیجیتال از منظر حقوق ایران و فقه امامیه" پرداختند. ارز دیجیتال به طور مصداقی بیت کوین، بر بنیان شبکه زنجیره های بلوکی یا بلاک چین فعالیت و ابتکاری اینترنتی شبیه پول بدون پشتوانه است و به گونه ای تنظیم شده که در سیطره مدیریتی هیچ بانک یا نهادی قرار نمی گیرد. مسلم است که هر مفهوم نوظهوری نیازمند تبیین و پس از آن، قانون گذاری است. چرا که به دنبال ظهور آن، چالش های فقهی حقوقی فراوانی مطرح شده است. لذا عنایت به اصول و قواعد فقهی حقوقی در خصوص مشروعیت و ایجاد لوازم مربوطه در راستای قانون گذاری آن مفهوم، از اهمیت بسیاری برخوردار خواهد بود. به همین جهت پژوهش حاضر بر آن است تا از رهگذر مفهوم شناسی بلاک چین و ارزهای دیجیتالی همچون بیت کوین، مشروعیت یا عدم مشروعیت بیع ارزهای دیجیتالی را مورد بحث و بررسی قرار و پاسخ این سوال را از منظر حقوق اسلامی بیابد.

- سیاه بیدی کرمانشاهی و کناری زاده (1398) در مقاله ای به "بررسی اجمالی مقررات ارز دیجیتال و پیامدهای قانونی آن" پرداخته است. این مقاله ترجمه ای فصل نخست کتاب «ارز دیجیتال: راهنمای بین المللی انطباق با قوانین و مقررات» جفری اچ ماتسورا بوده و در چکیده آن آمده است که سیستم های ارز دیجیتال از شبکه های محاسباتی توزیع امن که رمزنگاری شده اند استفاده می کنند تا ارزش اقتصادی را مبادله و از تعداد بیشتری از برنامه های کاربردی (اپلیکیشن ها) پشتیبانی کنند. ماهیت این سیستم عامل های محاسباتی و قلمرو برنامه های کاربردی (اپلیکیشن های) آن، مسائل مهمی در زمینه انطباق با قانون ایجاد می کند. بسیاری از حوزه های قضایی در سراسر دنیا در حال بررسی این موضوع هستند که سیستم های ارز

دیجیتال تا چه میزان تحت تأثیر قوانین و مقررات موجود هستند و برای پاسخگویی به رشد پول‌های دیجیتال، چه میزان از قوانین و مقررات موجود باید اصلاح شوند یا قوانین جدید وضع گردد. با این حال، در حال حاضر روشن است که فعلاً در عالم واقع در هر حوزه قضایی طیف متنوعی از قوانین و مقررات قابل اعمال بر پول‌های دیجیتال و برنامه‌های کاربردی (اپلیکیشن‌های) آن وجود دارد. در این شرایط، توسعه دهندگان، توزیع کنندگان و کاربران پول‌های دیجیتال و سیستم‌های مرتبط با آن، در حال حاضر با مسائل مهم مربوط به انطباق با قانون مواجه هستند. شناخت این الزامات قانونی موجود و بالقوه برای استفاده موفقیت آمیز از سیستم عامل‌های ارز دیجیتال و برنامه‌های کاربردی (اپلیکیشن‌های) آن ضروری است.

- فرقان دوست حقیقی و نداف (1397) در مقاله‌ای به بررسی " مروری بر رمز ارزها، فرصت‌ها و تهدیدها" پرداختند. در این مقاله آمده است که در سال‌های اخیر در ایران نیز استفاده از این وسیله پرداخت نوین گسترش پیدا کرده است. با توجه به انتقال نظیر به نظیر و غیرمتمرکز بودن آنها که منجر به حذف نهادهای واسط ناظر شده است استفاده از این ارزها فرصت‌ها و تهدیدهایی را ایجاد می‌کند. تعداد پول‌های مجازی در دنیا در حال افزایش است که از آن جمله می‌توان به بیت کوین به عنوان پرکاربردترین و باارزش ترین پول مجازی در دنیای واقعی، اشاره داشت. بیت کوین یک سیستم اینترنتی عمومی است که یک شبکه پرداخت وجوه و تولید پول به صورت کاملاً الکترونیکی معرفی کرده است. در این مطالعه ابتدا به معرفی اجمالی پول‌های مجازی پرداخته و سپس با تمرکز بر بیت کوین ضمن شناخت آن فرصت‌ها و تهدیدهایی که استفاده از ارزهای مجازی در کشور خواهد داشت بررسی شده است.

- روشن و همکاران (1397) در مقاله‌ای به " بررسی وضعیت فقهی و حقوقی بیت کوین" پرداختند. بیت کوین که در واقع یک نوآوری اینترنتی با کارکردهای مشابه «پول بیشتوانه» یا پول حکومتی است، یک وسیله برای نقل و انتقال یا ذخیره ارزش با ماهیت غیر متمرکز محسوب می‌گردد که به سرعت در فضای مجازی فراگیر شده، به کاربران این امکان را می‌دهد که بدون هیچ واسطه‌ای تمامی مراحل انتشار، پردازش و معاملات را انجام دهند. مباحث بسیاری در خصوص ماهیت بیت کوین وجود دارد؛ آیا واقعاً بیت کوین را می‌توان به عنوان یک ارز، سرمایه یا کالا در نظر گرفت. نگاهی بر مطالعات صورت گرفته درباره بیت کوین حاکی از آن است که بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند بیت کوین می‌تواند کارکردهای مشخصی را که پول سنتی و پول الکترونیک در اقتصاد بر عهده دارد، در دنیای حقیقی ایفا نماید و به نظر می‌رسد حتی با قوانین شریعت و اصول اسلامی مغایرت ندارد. بنابراین به عنوان پول مجازی پذیرفته شده، لکن با مسائل و چالش‌هایی در این خصوص مواجه است که باید با وضع قوانین مناسب و نظارت دقیق، وسیله‌ای قابل اتکا و اعتماد در مبادلات شود.